

TRIJNTJE

Trientsje

Philippe van Amsterdam

Voorwoord

Wie is er bekend met de belevenissen van hen die in de 19^e eeuw vanuit de provincies wegtrokken en verhuisden naar de grote steden? En wie is er bekend met de onlusten en de voedseltekorten in Amsterdam in de Eerste Wereldoorlog en de toestroom van Belgische vluchtelingen? Hoe ziet de geschiedenis van de gewone mens eruit?

Dit is een geschiedenis van gewone mensen. Het verhaal speelt zich af tussen 1897 en 1925. Het verhaal leidt ons naar de geschiedenis van TRIJNTJE, een bescheiden meisje. Trijntje maakt deel uit van het gezin De Schaaf-Wassenaar. De omgeving en algemene historische gebeurtenissen schetsen een tijdsbeeld en resulteren in deels op waarheid gebaseerde familiegeschiedenis.

Het gaat om belevenissen van geluk, lief & leed. Het zijn de belevenissen van de leden van een gereformeerd gezin. Een gezin dat in 1898, door nood gedreven, van Franeker naar Amsterdam verhuist. Veranderende omstandigheden, hun geloofsbeleving en hun kijk op de wereld, zijn bepalend voor hun weg.

Het is een inkijk in het leven van het gezin De Schaaf-Wassenaar. Op basis van stamboomonderzoek en aan de klein- en achterkleinkinderen van de hoofdpersonen overgeleverde verhalen, is deze reconstructie van een eenvoudige familiegeschiedenis tot stand gekomen. Het verhaal is deels gebaseerd op bekende feiten en ervaringen van de familie- en gezinsleden.

Het boek neemt de lezer mee naar een andere wereld en tijd. Beschrijvingen van een traditioneel gezinsleven, normen en waarden, en Bijbelfragmenten uit de Statenvertaling, schetsen een beeld van een vervlogen tijd.

Philippe van Amsterdam

Uitgegeven bij New Brave Books te Amsterdam
2020, herzien in 2024.

Dit boek is in 2020 met gefingeerde namen, ongeïllustreerd uitgegeven.
In 2024 is dit boek, na het overlijden van de twee meest directe familieleden, met
feitelijke persoonsnamen en geïllustreerd met historische foto's, opnieuw uitgegeven.

© Philippe van Amsterdam
<https://www.bravenewbooks.nl/philippevanamsterdam>

De uitgave van dit boek is in eigen beheer gebeurd. Het boek is niet professioneel
geredigeerd en daarmee niet geheel vrij van stijl- en schrijffouten.

Inhoudsopgave

1897

1	Aangifte der geboorte	1
2	Trots op de familie Eisinga	11
3	Onverwachts kraambezoek	21

1898

4	Vacature Agent van Politie.....	27
5	Sollicitatie	43
6	Op naar Amsterdam.....	53
7	Ontgoochelende 8 ^e verjaardag.....	71
8	Familiebezoek.....	89
9	Kerstdiner	99
10	Aanslag op Dr. Abraham Kuiper verijdeld	113

1911

11	Jelte naar Amerika	133
12	Schokkende ontdekking	153
13	Onmacht & verlies	169
14	Jannes	177
15	Lampenkappenatelier	195

1912

16	Vertwijfeling en tragedie	209
17	Verboden liefde.....	223

1914

18	Deerlijk afscheid.....	233
19	Grote oorlog.....	245
20	Belgische vluchtelingen.....	265

1915

21	Gezinshereniging.....	279
22	Onmin	301
23	Hervonden vriendschap.....	311
24	Trijntje wordt tante.....	321
25	Hermien.....	329

1924

26	Vriendschap loont.....	345
27	Boven het IJ.....	355
28	Blinde afspraak	367
29	Verjaardag.....	375

1925

30	Huwelijksvoltrekking.....	389
	Geraadpleegde literatuur & bronnen	405
	Aanvullende informatie en foto's.....	407

Fiele

Ferwachtingsfolle wurden,
jousto de frijheid.

Wjerspegeljende eagen,
fertelle harren werklikheid.

It duel spilet har ôf,
op it boartersplak fan it hert.

Aukje Wijma

Voelen

Verwachtingsvolle woorden, je
geeft jezelf de vrijheid.

Weerspiegelende ogen,
vertellen hun werkelijkheid.

Het duel snijdt haar af,
op de speelplaats van 't hart.

Aukje Wijma

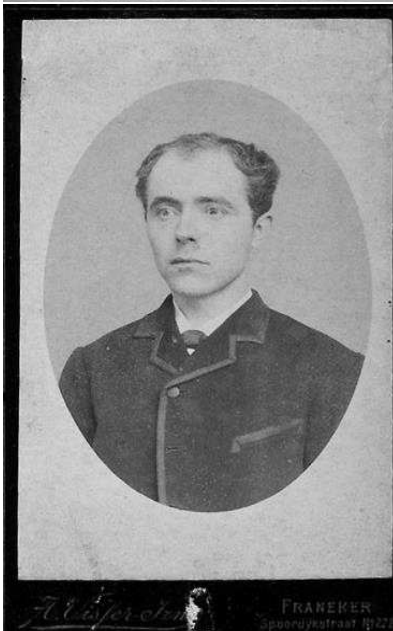
Gedichtenbundel van Aukje Wijma getiteld
útsicht

<https://www.aukjewijmagedichten.nl/gedichtenbundels/utzicht>.

De intellectuele eigendomsrechten
behoren toe aan Aukje Wijma te Drachten.

Rie of Marie de Schaaf-Wassenaar,
vermoedelijk rond 1900.

Taekele¹ de Schaaf, als jongeman,
vermoedelijk rond 1890.

1 Aangifte der geboorte

Frjentsjer, maandagmorgen 16 augustus 1897.

Gerrit en Folkert lopen met Taekele mee over de Groenmarkt naar de secretarie van het raadhuis. Een prachtig renaissancegebouw met imposante kap en trapgevels, een stoep, luiken voor de kruisvensters en een hoge flinke toren. Het raadhuis ligt langs de gracht en heeft een voorkomen alsof Franeker de hoofdstad van Friesland is. Dat had het ook kunnen zijn, als de geschiedenis net even iets anders was verlopen. Het raadhuis, een juweeltje. Statig groots, vol degelijke Nederlandse traditie met hoge trapgevels en beluikte vensters, die evenwichtig gerangschikt in de gevels, als kleine oogjes de wereld inkijken. Ondanks het statige voorkomen zie je, als je verder kijkt, dat het pand er aangetast door de tand des tijds bijstaat. Een deel van de ambtenarij is zelfs noodgedwongen verhuisd naar een tijdelijk onderkomen in de Voorstraat. Het statige pand aan de gracht verkeert in een verwaarloosde staat.

Taekele, Folkert en Gerrit beklimmen de stoep van het raadhuis.

Taekele drukt de deur open en stapt als eerste de grote zaal binnen.

De witmarmeren vloer van de zaal is gedeeltelijk bedekt met een grauw en versleten vloerkleed, waardoor de eens voorname zaal een armoedige aanblik heeft. Taekele kijkt even om zich heen. Doelbewust zoekt hij de plek waar hij aangifte van de geboorte van zijn dochter wil doen.

Er komt een keurig geklede ambtenaar op hen afgelopen en vraagt wat ze komen doen.

In hun werkkleding zien de mannen er sjofel uit. De ambtenaar is de netheid zelve. Een gesteven kraag met een strak aangesnoerde stropdas om zijn hals. Hij belichaamt de afstand die er tussen de arbeidersklasse en de ambtenarij van Franeker is. De man spreekt hen met opzet in het Nederlands aan en versterkt daarmee de afstand.

“Ik kom hier aangifte doen van de geboorte van mijn dochter”, zegt Taekele nadrukkelijk in het Fries. De man wenkt de mannen waar ze zich moeten vervoegen. Ze komen bij het loket en nadat Taekele heeft gezegd dat hij aangifte wil doen van een geboorte, kijkt de ambtenaar de mannen even aan en pakt een boek tevoorschijn. Hij slaat het boek open op de plek waar een viltpapieren strook het lege standaardformulier aanduidt. Hij doopt de pen in de inkt en met een sierlijke zwaai positioneert hij de pen op de onderkant van de rechter bladzijde, waar het woordje aktenummer staat gedrukt.

“Nummer 137”,² zegt hij met enig gebaar en vult vervolgens het jaartal, de maand en de dag in. Hierbij gunt hij de aangever geen blik waardig.

Vervolgens richt hij zijn hoofd op en zonder Taekele aan te kijken vraagt hij; *wat is uw naam*.

“Taekele de Schaaf”, antwoordt Taekele.

“Leeftijd”, vraagt hij. “Beroep?” Hij vult alle lege velden in met tijdstip van geboorte, de naam van de moeder en de naam van de boreling; *TRIJNTJE*. De man gebaart dat Taekele even aan de kant moet gaan en plaats moet maken voor de getuigen.

“Ga jij maar eerst”, zegt Gerrit tegen Folkert.

“Naam?” “Folkert Broersma, achtendertig jaar en boekdrukkersknecht van beroep.”

“Goed zo”, zegt de man. “

“En u woont in Franeker?” Folkert knikt.

“De volgende! Wie bent u?”

“Gerrit Koningsveld”, zegt de man, “29 jaren oud.”

“Uw beroep?”

“Scheepstimmermansknecht.” De ambtenaar doopt zijn pen weer even in de inkt en vervolgt met de vraag:

“U woont ook in Franeker?” Gerrit knikt terwijl hij zijn pet eerbiedig in zijn gekruiste handen voor zijn borst houdt. De ambtenaar schrijft een aantal regels en leest vervolgens de aangifte plechtig voor.

“Dat was het heren. Nu nog even een onderschrift van u en uw dochtertje staat geregistreerd.” Ook ditmaal kijkt hij Taekele niet aan. Taekele tekent als eerste. Op het moment dat hij zijn handtekening zet kijkt de ambtenaar hem fronsend aan. Hij laat zijn afkeuring blijken over de wijze waarop Taekele zijn handtekening plaatst. De handtekening van Taekele doorkruist het geschrift van de wetsuitvoerder.

De getuigen zijn aan de beurt. Eerst tekent Folkert en dan Gerrit.

De ambtenaar pakt behoedzaam de pen van Gerrit over. Hij plaatst de pen in de houder terug, draait het boek naar zich toe en keurt het werk van de mannen. Hij kijkt ze even vriendelijk aan en met een groot gebaar pakt hij de pen uit de houder, doopt de pen heel voorzichtig in de inktpot en zet zijn bezegelende handtekening. De eerste letter groots aangezet, voltooid met een snel en krachtig geschrift, alsof het hem een waar genoegen is. Hij kijkt de mannen even aan, knikt naar de vader en pakt de vilten roller. Kantelt deze over het geschrift heen en weer en legt het boek ongesloten, met de nodige aandacht en voorzichtigheid aan de kant. Hij kijkt opnieuw de mannen aan met een vragende blik, of hij ze nog ergens mee van dienst kan zijn. Hij brengt Taekele daarmee in verlegenheid.

“Ja”, zegt de man achter het loket en kijkt Taekele vragend aan en zegt op een verveelde toon: “Het is nu goed, u kunt gaan.”

Gerrit zet zijn pet weer op zijn hoofd en zegt: "Voorwaar een hele bevalling, dat aantekenen in het register." Hij glimlacht op een manier, waarmee hij laat blijken dat die pennenlikker zich niet zoveel moest voorstellen. De mannen lachen.

"Tot ziens", zegt Taekele. Opnieuw knikt de man achter het loket zonder iets te zeggen. De mannen verlaten glimlachend het raadhuis.

"Leuk geld verdienen, je pen dopen in de inktpot en handtekeningen zetten onder geboorteaangiften", zegt Gerrit.

"Dat is wat anders dan een blokkwast dopen in de verfpot" en hij stoot Taekele daarbij aan. Alsof hij daarmee wil zeggen dat de ambtenaar niets anders doet dan geboorten registreren en daardoor weinig uitdaging kent. Een saaie diender.

Taekele doet als verversknecht schilderwerk voor Gerrit.

Hij is scheepstimmerman van beroep en kijkt nuchter naar de wereld.

Terwijl ze op straat lopen richting hun werk, pakt Gerrit zijn zakje pruimtabak en stopt een net iets te grote prop pruimtabak in zijn mond. De kleur van zijn mondhoeken en van zijn weinige tanden verraden dat hij een grootverbruiker is. Gerrit heeft een bijna tandeloze mond en als hij pruijmt of kauwt en ook als hij spreekt, dan bollen zijn wangen. Hij loopt met de handen in zijn zakken en zegt; "Ik soe de glâns fan dy feint syn gesicht ôfveegje mei in doek dy't yn terpentyn wiet." (*Ik zou die diender met een doek met terpentine die glans van zijn gezicht af willen poetsen.*)

Taekele en Folkert kijken Gerrit aan en moeten hard om hem lachen. Gerrit, nuchter als altijd, loopt onverstoord peinzend door.

"Die man is niet in de wieg gelegd om een kwast vast te houden", zegt Gerrit. Een ding is zeker, concludeert Gerrit: "Als hij ook zijn kwast zo voorzichtig in de verf doopt, zoals zijn pen in de inkt, dan kan zijn baas lang op hem wachten. Wat een zuinigerd!" Zijn wangen bollen in het ritme van het spreken. Met de rug van zijn hand veegt hij snel zijn besmeurde mondhoek schoon.

Folkert en Taekele kennen Gerrit. Hij is eigenzinnig, zijn uitstraling, zijn voorkomen en zijn manier van reageren werken op de lachspieren. Dit kwartiertje met Gerrit en Folkert, de aangifte van zijn kleine meisje, hebben Taekele goed gedaan. Het heeft hem opgevrolijk.

"Bedankt mannen", zegt Taekele. Hij geeft zijn collega's een hand en knijpt hen welgemeend even in de bovenarm. Hij wil daarmee tot uitdrukking laten komen dat hij het waardeert dat ze tijd en moeite hebben genomen om met hem mee te gaan. Het zijn fijne mensen!

"Het is goed man", zegt Gerrit en de mannen lopen gezamenlijk terug naar de werf. Taekele gaat op weg naar de werf en dan naar de schilder-

klus bij mevrouw Takema. De aangifte is gedaan, zijn taak van de geboorte is vervuld.

Taekele vraagt zich af hoe Rie het maakt. Hij heeft haar sinds vannacht niet meer gezien.

Rie legt de baby aan de borst. Rie ligt in de bedstee en haar moeder heeft haar gewassen en haar een schoon nachthemd aangetrokken.

Rie duwt een kussen onder haar rug en een ander kussen legt ze onder haar onderarm, de arm waar haar popke op rust. Het kindje is rustig en zoekt met ongecontroleerde hoofdbewegingen de tepel van moeders borst. Met twee gestrekte vingers omsloten drukt de moeder de tepel in de richting van het zoekende mondje.

Al snel omvat het mondje de tepel en het kind vult met genoegdoening zijn maagje. Af en toe zakt het weg in een slaapje, om na aansporing van de moeder, de voeding te hervatten. Met volle tevredenheid van de moeder en de oma kijken deze moeders elkaar glimlachend aan.

Ze delen de overtuiging dat dat het loon is voor een inspannend en hachelijk avontuur. Een avontuur dat bevallen heet.

God zij dank is alles goed gegaan.

Het gezin bestaat nu, met Trientsje, uit vijf personen. Een jongen, een meisje en nog een meisje. Drie kostbare schatten, stuk voor stuk.

Rie heeft haar kleine meisje in haar hart gesloten.

Is ze anders dan de andere kinderen? Wat vreemd, dat ze van de anderen zich niet meer zo herinnert hoe zij waren als pasgeboren baby.

Het lijkt wel of al haar aandacht en afhankelijkheid uitgaan naar alleen dit wonderlijke schepseltje, haar Trientsje, haar lieve kleine popke.

Dit famke is een en al gelukzaligheid, maar dacht ze bij de andere twee ook niet zo?

Zijn het de mijmeringen van een vrouw die herstelt van een bevalling en alle emoties die dat met zich meebrengt? Ja, en nee, elk kind is bijzonder en elke bevalling is uniek. Een Godsgeschenk!

Ze hoort moeder in de kamer over de houten vloer lopen en hoort hoe de kinderen hun stem gedempt houden. Beppe Wassenaar, hun oma, staat voorovergebogen naar de kinderen en houdt haar wijsvinger voor haar mond, waarmee ze zegt; *denk erom, zachtjes doen.*

Het gezag van Rie haar moeder doet zich gelden en wat beppe zegt wordt niet tegen dovemansoren gezegd.

Had Rie maar een dergelijk overwicht op Jelte, de boef.

Hij kan haar zo bespelen, zelfs met zijn vier jaren lukt het hem haar om de vinger te winden.

Nadat de baker het huis had verlaten, had beppe de boel aan kant gemaakt. In de hoek van de kamer liggen een paar grote peluws op de grond. Zij hebben gediend voor het verhogen van de matras, zodat de baker makkelijker haar werk kon doen.

Op het oliestel staat een emmer met water en in de hoek ligt een hoop wasgoed te wachten om gewassen te worden. De emmer met water voor de was, die Rie gewoontegetrouw voor de wasdag voor het slapen gaan op het oliestel zet, is gebruikt door de baker.

Moeder heeft vannacht een nieuwe emmer met water opgezet.

De kamer geurt naar groene zeep en soda. Een geur die hoort bij het op orde brengen van het huishouden. Een geur van arbeid, gepaste wanorde en drogend linnengoed, wat uiteindelijk resulteert in orde en netheid.

Het vuile wasgoed, op maandag gewassen en gedroogd en op dinsdag keurig gestreken en opgeborgen in de linnenkast.

Op de kachel staat nog een koffiepote van de nachtwake verpieterd te wachten op verversing.

De zon schijnt aarzelend af en toe de kamer binnen en lijkt het gevecht met de grauwe wolken nog niet te winnen.

Toch is de kamer gevuld met licht, de blijdschap over het prille geluk.

Het zogen maakt dat Rie loom in de kussens ligt.

Dit korte moment van vrede en tevredenheid zou voor altijd mogen duren. Moeder, die de was doet en zo kordaat het huishouden weer op orde stelt, de aarzelend doorbrekende zon, die de kamer verlicht, zodat ze Trijntje nu bij daglicht kan zien.

Trijntje ligt op haar arm. Ze kijkt naar dit popke met volle tevredenheid. Dit is een moment dat ze verdiend heeft. Ze is van plan er deze keer intens van te genieten. Het zal niet voor lang zijn, met drie kleine kinderen is er genoeg te doen in huis. Het is tijd dat Jelte en Feikje hun kleine zusje mogen bewonderen. De kinderen zullen haar persoonlijke moment verstoren.

Ze hebben door heel het gebeuren van vannacht heen geslapen.

De deuren van hun bedstee waren dichtgezet, zodat het lamplicht en de ongewone bezigheden ze niet uit hun nachtrust zouden halen.

Jelte klimt uit de bedstee en zijn zusje blijft staan op de bedrand, zich vasthoudend aan een van de deuren. Beppe zet haar op de grond, naast haar afwachter broer.

Ze hebben lang genoeg opgesloten gezeten in de bedstee.

De dag is ook voor hen begonnen.

Het dringt nog niet direct tot ze door, dat het vreemd is dat ze beppe en niet mem als eerste zien vanmorgen.

Ze lopen om de openstaande bedsteedeur naar mem, hun moeder toe, die vreemd genoeg nog in de bedstee ligt.

“Ho, ho”, zegt beppe en draait de deur van de bedstee iets dicht om te voorkomen dat de twee kleine kinderen moeder verrassen, terwijl ze na het zogen, haar hemd sluit.

“Dit is je zusje, Jelte”. Voorzichtig komt Feikje achter Jelte vandaan en kijkt mem vragend aan, terwijl ze een lappenpop bij haar voetje in de mond houdt.

“Kom maar, kom maar Feikje lieverd, kom maar. Kom Trientsje maar eens even bewonderen.”

Mem pakt de hand van Feikje en legt die voorzichtig op het hoofdje van Trijntje, die inmiddels in een diepe slaap is weggezakt. Op het moment dat Feikje het warme voorhoofdje aanraakt stoot het hoofdje door een oprisping naar voren en een gulp melk lekt uit de mond.

Feikje schrikt en trekt meteen haar handje terug en kijkt mem verontrust aan. Mem geeft haar geen aandacht.

Ze pakt snel een doek en dept liefkozend het mondje, kin en halsje van Trijntje droog. Feike haar eerste ontmoeting met haar kleine zusje is een moment van schrik geweest.

“Bah, dat is smoarch”, zegt Jelte en trekt zijn neus op terwijl hij zijn moeder aankijkt.

“Geeft niet Jelte, dat is niet smerig, dat doen ze als ze te veel gedronken hebben”, antwoordt mem. Waarmee alles gerechtvaardigd lijkt.

Dat begrijpt Jelte niet. Als hij met open mond eet wordt mem boos en zij, zij spuugt alles uit!

“Vind je haar lief”, vraagt mem. Jelte knikt bedenkelijk, ofschoon hij niets anders ziet dan een slapend kind met rode wangen, strak gewikkeld in een wit linnen doek. *Wat moet je daarmee?*

Een baby is niet leuk en spuugt alleen maar en slaapt altijd, denkt hij.

“En jij Feikje”, vraagt mem. Feikje knikt verlegen, maar wil niet weer te dicht in de buurt komen van haar nieuwe zusje.

“Jullie zusje heet Trientsje”. Mem kijkt vol trots de kinderen aan.

“Zo heet beppe ook hè, mem”, antwoordt Jelte. *Ja*, knikt moeder.

“Wat een wijsneus ben je!”

De woning bestaat uit één grote kamer met schuifvensters die op de gracht uitkijken. In de achterwand zijn twee bedsteden met mahoniekleurige bedsteedeuren met prachtige glimmende houttekeningen.

Een bedstee van heit en mem en de andere van de kinderen Jelte en Feikje. Langs een van de wanden bevindt zich het geïmproviseerde houten aanrecht met twee oliestellen daarop, de kachel met schoorsteen

en een gootsteen met een gemetselde onderkast tegen de buitenmuur. Naast de bedsteedeuren is de kamerdeur naar de lange gang. De woning is opgesplitst in twee woongedeelten. Het ene deel kijkt uit op de gracht. Het andere deel heeft twee kamers en een keuken en kijkt uit op het binnenplaatsje met een prachtige oude kastanjeboom. In dat deel wonen een oude man en vrouw, de hoofdbewoners. Ze laten zich oom Wiebe en tante Foek noemen. Ze zijn geen familie. In de gang is een deur, die direct uitkomt op de smalle trap, die beneden aansluit op de voordeur. Voor de bedstee staat een prachtige wieg van gevlochten donker riet, gevat tussen twee gedraaide witte draadstalen pootstellen. Een wieg met een hemeltje van gebroken witte stof. De wieg kan eenvoudig uitgenomen worden en in de bedstee op de brede plank aan het voeteneinde worden gezet. Een plek beschut en veilig aan het voeteneind van heit en mem. Taekele heeft het beddenkussen van het wiegje voorzien van nieuwe turfmoel, zodat het kindje er warm en goed in zou liggen. De extra peluws liggen nog in de hoek van de kamer bij het raam. Beppe zal ze kloppen en schuieren.

Taekele had de nacht in twee bedden doorgebracht. Aan het begin van de nacht in zijn eigen bed, daarna is hij naar zijn schoonmoeder gestuurd en heeft hij de baker gehaald. Hij en zijn schoonvader hadden de twee peluws, twee olielampen en een grote waterketel meegebracht. Hij was vervolgens met zijn schoonvader mee naar huis gegaan. Zijn schoonzuster Trientsje had voor hem een bord pap klaargemaakt. Hij was met de warme maagvuller loom in de bedstee bij zijn zwager Abeliu³ gestapt, zodat hij zijn onderbroken slaap ongestoord kon hervatten. Zijn schoonzusters en zwagers waren heel meelevend en waren 's nachts uit de bedstee gekomen en hadden geïnformeerd naar het welzijn van hun zus. Pa Wassenaar was uit zijn doen geweest en had ze geërgerd weer naar hun bedstee gestuurd. "Een bevalling is geen alledaagse bezigheid en het is bovendien een vrouwenaangelegenheid", had hij nadrukkelijk tegen de jongens en in het bijzonder tegen Abeliu, de jongste broer van Rie gezegd. Alsof hij wilde zeggen; *vraag niet zoveel, wacht maar af. We weten het ook niet hoe het allemaal zal gaan. Het komt, zoals het komt.* Abeliu is altijd zeer begaan met zijn zus.

“Gun die man zijn nachtrust”, zei heit toen de zussen en broers van Rie Taekele met vragen bestookten. Heit wenkte naar Taekele

“Hij moet morgen weer vroeg op. Laat hem de koets inkruipen.”

Uit deze woorden klonk meer dan alleen een goed bedoelde vaderlijke vermaning. Het was eigen belang.

Heit was het nachtbraken ook zat. Taekele had het hoogstnodige gezegd en was vermoeid de bedstee ingeklommen. Abelius zag als enige kans zijn zwager nader aan de tand te voelen over de toestand van zijn zuster. Eenmaal in bed was Taekele zonder zorgen in slaap gevallen.

Hij was moe en gaf toe aan de slaap en dacht maar even niet aan Rie, hoe zij het zou hebben. Hij moest gaan slapen, was zijn verstandige gedachte. Hij koos ervoor te veronderstellen dat ze in goede handen was.

Dat waren ook zijn laatste woorden tegen Abelius, daar moest Abelius het mee doen.

Taekele bracht zijn gedachten in gebed. De overgave van zijn gedachten aan een hogere macht, die je alles toevertrouwt en wiens goedheid je vertrouwt, gaf hem de rust om zorgeloos in slaap te vallen.

Ondertussen werd er van Rie nog de nodige inspanning gevergd.

Tegen vier uur in de morgen had zij haar taak volbracht en had ze zich bezweet, vermoeid en verward in de kussens gedrukt om haar verdiende rust te nemen. Een rust met een klein meisje aan haar zijde.

De kinderen hadden van beppe een speen in hun mond gedrukt gekregen. Een speen gedoopt in jenever met suiker.

Ze hadden niets gehoord van het gestommel in de kamer, het heen en weer lopen van beppe en de baker. Zelfs mem’s kreunen en de kordate, bijna snauwende aanwijzingen van de baker hadden ze niet gehoord.

Ook het huilen van de baby had ze niet gewekt. In de afgesloten bedstee hadden ze ongestoord geslapen. Het is allemaal goed gegaan, dacht Rie.

De rust is heerlijk. Na enkele dagen zal haar gewone leventje zich hervatten. Maar vooralsnog geniet ze van die rust na het zogen en de zorgzaamheid van haar moeder. Niet wetende dat haar leven nu toch echt zal veranderen. Niet in de eerste plaats door Trientsje.

Het gedempte getik van de gestadige slingerbeweging van de klok klinkt in de bedstee door. Een vertrouwd geluid. Het geluid van haar huis, hier in Franeker.

De klok slaat en nadat de laatste slag geklonken heeft sterft het geluid langzaam weg en de rust voert opnieuw de stille boventoon.

De stilte van dat moment wordt doorbroken door een stuip trekking van Trientsje.

Een teken van een nieuw leven aan het begin van een nieuwe tijd.

Het vermeende geboortehuis van Trijntje links naast het Korendragershuisje (ingrijpend gewijzigd in de 50-er jaren van de 20^e eeuw).

Stadhuis en Raadhuisplein Franeker. Bron Historisch Centrum Franeker

25/7-11 R.

FRANEKER
Planetarium Eijse Eijingsa

Stadhuis FRANEKER

FRANEKER Vliet

Uita. J Zomer Franeker.

Bronnen: <http://www.prentbriefkaart.eu/franeker.htm>
<https://www.house-of-cards.nl/product/franeker-planetarium-eijse-eijingsa-1911-hc19492>

2 Trots op de familie Eisinga

Het is zomer, maar de dag is begonnen met allesbehalve zonneshijn. Lichte motregen, grauwe wolken met nauwelijks een teken van zomerse zonneshijn en bovenal, maandagmorgen!

Taekele heeft altijd moeite met de maandagmorgen. Zijn dochtertje is vroeg in de morgen geboren, lang na middernacht, aan het begin van een nieuwe dag. Deze maandag, een werkdag, een zomerdag, die niet echt een zomerdag is, geen zon en geen stralende hemel. Maandagmorgen, de zondag voorbij en weer een lange week in het verschiet.

Taekele had aangifte gedaan. Dat had hem opgevrolijkt, maar op het moment dat hij weer alleen was, alleen met zijn gedachten, viel hij terug in een sombere stemming. Hij had slecht geslapen.

Hij is uit zijn doen en loopt al mijmerend, zo niet sikkeneurig van de werf weg, de plaats waar zijn baas de verversbenodigdheden heeft opgeslagen. Op weg naar het huis van weduwe Takema.

Hij moet haar bezoeken voor het uitvoeren van een schildersopdracht.

Het gaat om de achterkamer met donkere houten vloer, een zogenaamde gedopte vloer. Op een donkere ondergrond is een tweede verflag aangebracht, die is bewerkt met een spons, zodat er een gewaaierd patroon is ontstaan.

Het schilderwerk is hooguit 15 jaar oud en is door Taekele zijn baas uitgevoerd. Een prachtig stukje werk, dat nog in goede staat verkeert.

Er zijn alleen bij de deur slijtplekken. Het vernis is ervan afgelopen.

Hij zou het kunnen repareren, maar de weduwe wil alles fris wit geschilderd hebben. Zonde van het fraaie schilderwerk, meent Taekele.

Hij en zijn baas zullen daar morgen beginnen.

Dit is een ander soort klus dan het onderhoud aan de vele schepen van turf- en groenteschippers, die aan de Turf- en Zuiderkade liggen.

Een minder belastende klus, want de pijn in zijn knie houdt aan.

Een nieuwe week, een nieuwe klus, een nieuw jong leven!

Wat is het, dat hem zo dwarszit? Had hij het fijner gevonden nog een zoon te krijgen? Diep in zijn hart eigenlijk wel. Hij had gebeden voor een zoon. Is hij daarom teleurgesteld?

Nee, dat zeker niet! Stelt dat hem onbewust diep van binnen toch teleur?

Hij is stapelgek op zijn dochtertje, de twee jaar oude Feikje, zijn oogappeltje. Is nu dit tweede famke een verstoring van deze harmonie? Een bedreiging voor de band met Feikje? Hij had toch liever een jongetje gehad, een speelkameraad voor zijn zoon Jelte.

Een jongen, zoals hij, of zoals Sipke, dacht hij.

Als het een jongen was geweest, dan had hij hem Sipke genoemd, naar zijn enige echte broer. Zijn broer, die als zuigeling was overleden en de zelfde naam droeg als zijn grootvader, zijn pake.

Helaas heeft hij zijn pake Sipke Eisinga en zijn broer Sipke de Schaaf niet gekend. De vader van zijn grootvader Sipke, heette Stefanus en was de broer van Eise Eisinga. Eise Eisinga, een heel bekende man in Franeker!

Eise de bouwer van het wereldberoemde Planetarium. Een man die het tegen de dominee opnam toen deze beweerde dat de aarde door een gevreesde sterrenstand zou vergaan. Een wolkammer, een koopman, een baas met personeel, een politicus, een genie!

Prinsen en koningen zijn speciaal naar Franeker gereisd om zijn Planetarium te bekijken. Geleerden, bekende schrijvers, belangrijke militairen, iedereen vergaapte zich aan zijn hemelse uurwerk.

Hij was lid van de vroedschap en was armenvoogd en was sociaal bewogen en een politiek actieve inwoner van Franeker.

Correspondeerde met geleerden, had hoge bestuurlijke functies en was zelfs Frieslands afgevaardigde bij de Nationale Vergadering te 's-Gravenhage. Hij was adviseur bij financiële aangelegenheden.

Taekele's oom Fokke, kon prachtige verhalen vertellen over zijn pake Stefanus, die feitelijk *Steven*⁴ werd genoemd en diens broer Eise.

Verhalen over patriotisme en over de tijd dat Eise heeft moeten vluchten en gevangen heeft gezeten. Getrouwe mannen, die stonden voor hun geloof in God en hun overtuiging.

Steven was ook een geleerd man, had gewichtige boeken geschreven, was muzikaal en was een goede organist. Zo ook diens zoon Sipke!

Krachtige mannen waren het, die Eise en Steven.

Geleerde mannen, mannen die zich onderscheidden! Mannen in een tijd dat Franeker meetelde, aanzien had, iets voorstelde, een universiteit bezat, waar Eise hoogleraar was geweest! Vergane Franeker glorie!

Ach Franeker, zijn *Frjentsjer*! Kijk nu eens hoe het raadhuis erbij staat! Verwaarloosd!

Wat is er nu van hun bevlogenheid en bekendheid in de familie over?

Ja, het planetarium, dat staat als een huis. Die broers hebben echt iets moois nagelaten, hun kennis, hun bevlogenheid vervat in een mechanische sterrenhemel aan het plafond.

Wat is er nog zichtbaar en merkbaar van hun geestdrift?

In de familie, in hem?

Ze zijn weggestorven, bijna vergeten! Net als zijn moeder, weg!

Helemaal weg van de aardbodem, weg!

Hij zucht en kijkt naar de grond. Het beeld van het plaveisel waar hij over loopt, rolt door zijn starende blik onder hem weg; een klinker, een halve klinker, een scheve afgebroken klinker, een klinker. Het spijt hem nog altijd zo zeer, dat hij niet bij haar overlijden is geweest.

Hij droeg de dienstplichtige wapenrok en het bericht van haar sterfbed bereikte hem te laat, dat stak hem. Opeens was ze er niet meer, een leeg huis! Weg was ze! Een klein aantal maanden voor zijn huwelijk is ze overleden, dat heeft ze niet mee mogen maken, een bruiloft van één van haar beide kinderen. Alleen in zijn hoofd leeft ze nog; *Syn leave mem!*

Zijn tred vertraagt en nonchalant schopt hij met een ingehouden venijnigheid een steentje in de gracht. Hij hoort het lichte, maar plompende geluid en ziet hoe snel het steentje uit het zicht verdwijnt.

De toekomst van dat steentje is door zijn toedoen definitief verworden tot een donkere en uitzichtloze bestemming in de modderige bodem van de gracht. Somberheid overvalt hem.

Komt het omdat hij te weinig slaap heeft gehad, dat zijn stemming zo somber wordt? Is het dat dit *famke* hem zijn verdriet over het heengaan van zijn moeder doet herleven? Verdriet, dat hij de laatste vijf jaren weggedrukt heeft?

Wat zit er in hem dat hij van hen, de Eisinga's geërfd heeft, dat hem zou verheffen boven de grauwe vanzelfsprekendheid van zijn bestaan?

Niet veel, eigenlijk niets!

Hij is een verversknecht onderweg naar zijn volgende klus.

De bewondering voor zijn voorgeslacht maakt dat hij zich nog onbeduidender voelt, in een omgeving die allesbehalve beduidend is.

Tel je zegeningen Taekele de Schaaf, klinkt in zijn hoofd.

Je moet je schamen voor God, dat je zo denkt.

Zonde, klinkt nadrukkelijk in zijn hoofd. *Zonde!*

Het duurt even maar hij herpakt zich en spreekt zichzelf vermanend toe; *wees blij met de blijden. Word zelf ook blij! Je hebt een dochter, gezond en wel en Rie heeft het goed doorstaan. Ze heeft het fantastisch doorstaan!*

Een gevoel van trots vervult hem.

Net zoals een zonnestraal die plotseling tussen donkere wolken heen kan prikken, wijkt de somberheid. *Maar ach, zoals de maandag is als de aanloop naar opnieuw een zondag, zo is ook mijn famke.*

Hij verbindt de geboorte verwachtingsvol aan de loop van de tijd, een nieuwe tijd. *Is mijn famke een teken van een weg naar de nieuwe tijd?*

Een nieuwe eeuw? De trots van mijn Marieke?

De gedachte aan dit prille geluk, zijn moedige vrouw, zijn dochttertje, dat raakt hem. Marieke is de koosnaam voor zijn vrouw Rie, die de wel-luidende namen Maria Agnieta Sibilla draagt.

Als hij aan haar denkt en heimelijk trots op haar is, dan klinkt de naam Marieke in zijn hoofd.

Zonder haar is hij eigenlijk niets! *Is hij alleen maar een verversknecht, een schilderskecht, zoals zovelen in zijn familie.*

De gedachte aan zijn Marieke maakt dat zijn opwellende sombere gevoel definitief verdwijnt. *Hij mag zich gelukkig prijzen.*

Een gevoel van dankbaarheid vervult zijn hart; *God is hem genadig geweest. Heeft hem gezien!*

Op het moment dat hij zich dat realiseert breekt de eerste zomerse zonnestraal van deze dag heel even door. Een knipoog van de allerhoogste?

Taekele glimlacht, trekt zijn te wijde broek nog eens goed op en loopt stevig door. Vrouw Tadema verwacht hem.

“Taekele heb je al iets gehoord van Berber of Jantsje”, vraagt Rie.

Berber en Jantsje zijn halfzussen van Taekele, van vaders en moeders kant.

Taekele zit achter zijn krant en sigarenrook kringelt omhoog.

“Taeke”, zegt Rie weer.

“Nee”, stamelt hij. Hij heeft duidelijk geen zin om nu dit gesprek te voeren.

“Geef nu eens antwoord”, zegt ze op verontruste toon.

“Nee”, antwoordt hij.

“Ik heb de brieven nog geen week geleden gepost. Ik verwacht nog geen bericht.”

“Hoe zou het met Jantsje zijn”, vraagt Rie.

Rie doelt op het feit, dat haar schoonzus Jantsje in Amsterdam, enige tijd geleden een onvoldragen kind heeft gebaard. Sinds die verdrietige dag is de correspondentie gestopt.

De brief, die het bericht bracht was bitter van toon en deed doorschemeren dat het met Jantsje lichamelijk en geestelijk niet goed ging. De wetenschap, dat op haar leeftijd het krijgen van een kind niet als vanzelfsprekend kan worden beschouwd, knaagt aan haar.

Rie zou graag wat voor haar willen betekenen, maar de afstand is te groot.

De krant beweegt eventjes, daarachter vandaan spreekt Taekele zich duidelijk uit: *Hij wilde nu niet gestoord worden.*

“Naar wie heb je ze gestuurd, naar Jantsje en Berber toch?”

“Ja”, klinkt het van achter de krant vandaan.

Rie laat het nu maar zo en hervat het verstelwerk, dat op haar schoot ligt.

Berber is ook een halfzus van Taekele en woont met haar man en kinderen in Amsterdam. Ze heeft, zoals meer van zijn familieleden, jaren geleden de overtocht over de Zuiderzee gemaakt. Naar Velsen en Beverwijk, waar hun eerste drie kinderen zijn geboren.

Taekele's zwager is werkzaam geweest bij de aanleg van het Noordzeekanaal, zwaar werk. Jaren later werkte hij in de haven van Amsterdam als dokwerker.

Zeker vijf van Taekele zijn halfbroers en halfzussen wonen in Amsterdam. Zijn neef, die ook Taekele heet en zelfs even oud is, heeft plannen om naar Zuid-Afrika te emigreren.

Zijn andere halfzuster Jantsje woont sinds haar trouwen met Werner Golstein ook in Amsterdam.

De nieuwe tijd gloort. Het lijkt wel of de aanstaande eeuwwisseling aanleiding is om versneld de oude eeuw achter je te laten. Jonge mensen blijven niet langer sappelen. De geboortegrond is niet langer heilig.

Ze vertrekken, ze nemen initiatief! Amerika lonkt, maar ook Amsterdam. Amsterdam is weliswaar niet zo ver als Amerika, maar toch een hele andere wereld.

De stad werkt als een magneet op menig jong stel. Een stad, die zich snel ontwikkelt en behoefte heeft aan arbeiders, schilders, timmerlieden, dienstbodes, fabrieksarbeiders, handwerklieden, noem maar op.

Een neef van Taekele heeft een betrekking bij de Westergasfabriek gekregen en er wordt nog meer personeel gevraagd. De snelgroeiende stad kent meer huishoudens dan ooit en heeft arbeiders nodig om de stadsverlichting op gas niet te laten doven.

Zijn nichtje Maartje is dienstbode aan een van de Amsterdamse grachten. Bij een startende notaris, notaris Hidde Meekhof. Een jonge notaris met eveneens wortels in Friesland. Ook de piepjonge notaris heeft voldoende werk voor zijn startende praktijk.

Iedereen doet mee, arbeider, dokter, notaris, dienstmeid, of dominee.

De roep naar personeel lijkt niet te stillen!

Na een lange tijd van stilstand, die toch wel tot halverwege de eeuw heeft geduurd, maakt de stad een herstellende beweging, een renaissance.

In een ras tempo worden nieuwe stadswijken toegevoegd aan de randen van Amsterdam. De stadsranden die sinds de Gouden Eeuw grotendeels ongewijzigd zijn gebleven.

De stad bruist van activiteiten, de industrie groeit, de haven breidt uit en daarmee ook de vraag naar arbeiders.

Een dynamische stad, een schrill contrast met het ingeslapen en het steeds meer armlastige Franeker.

Een zus van Rie is naar Amerika geëmigreerd en heeft in de Nederlandse gemeenschap een echtgenoot gevonden.

Haar brieven verhalen over hard werken en totaal andere omstandigheden dan in Franeker. Omstandigheden die vertrouwen geven op een betere toekomst.

Vooruitzicht op werk en welvaart en op termijn goede huisvesting.

Hoe anders dan hier in Franeker, waar jonge gezinnen opgepakt met meerdere huishoudens in kleine oude woninkjes wonen.

De woningnood is groot, de bevolking explosief gegroeid.

De hervormingen in de landbouw hebben een trek van het platteland naar de stad veroorzaakt.

De Friese steden raken vol.

Tijden veranderen, de trein en de tram concurreren met het vervoer per boot. Paardentrams en stoomtramtracés worden aangelegd.

Zal het transport over het land op termijn het vervoer over het water verdringen? Voor een beginnende zelfstandige schipper geen eenvoudige tijd. Zie maar rond te komen als jonge onvermogen schipper. Taekele kende de schippersverhalen uit de familie. Zoals die van de pake van Rie. Een schipper, die een gezin van acht kinderen moest onderhouden. De schepen waren te vaak opgelapt om je nog een zekere toekomst te geven.

Dirk, de broer van Rie, is schippersknecht bij een schipper die zijn zaken goed voor elkaar heeft. Dirk is getrouwd met Antje en na twee jaar huwelijk moeten er al vier monden gevoed en een betaalbare woningstee gezocht worden. Meer ruimte kost meer geld, Dirk heeft gelukkig een vast inkomen, dat is tegenwoordig een luxe.

Taekele doet geregeld onderhoudswerk voor de schipper waar Dirk schippersknecht is. Taekele is te vinden op de werf, waar pramen, roefpramen, snikken en schuiten worden gebouwd.

Het onderhoud aan schepen vormt een deel van de dagelijkse werkzaamheden van een verver. Een verver, of schilder, zoals Taekele en zijn vader, zijn broers en zijn neven.

De werven, zoals aan het Vliet, bieden van oudsher werk voor timmerlieden en schilders. Verversknecht, timmermansknecht, timmerman, of schipper, dat zijn de beroepen die gangbaar zijn in Taekele zijn familie. Maar ook voor het vakwerk van de timmerlieden van de houtbouwschepen zal de tijd gaan veranderen. Harmen Visser heeft als eerste in Franeker een stalen tjalk gebouwd. Geen houten, maar een stalen tjalk! Wat moet je daarmee als timmerman?

Franeker kent genoeg arbeiders, timmerlieden en ververs die op het vinkentouw zitten om ander werk te vinden. De handel wordt minder, de armoede niet!

Franeker kan niet langer adequaat meebewegen met de maatschappelijke en sociale veranderingen. De stad is overbevolkt, de arbeidsmarkt krap, een groot geboorteoverschot, woningnood, slechte huisvesting, overvolle schoolklassen.

Wegens een tekort aan goed geschoolde onderwijzers is een tweetal onderwijzers uit Holland gekomen, zonder goede huisvesting voorhanden te hebben. De katholieken hebben hun nieuwe school aan de Zuiderkade gebouwd. De daartoe opgerichte vereniging bracht het geld bijeen door hun leden één cent per dag te laten betalen.

Men wordt vindingrijk, of past zich zo goed mogelijk aan de omstandigheden aan. Of men vertrekt en laat Franeker en Friesland achter zich. Er is een brief van Berber gekomen. Berber gaf aan dat er vraag was naar havenarbeiders in de haven van Amsterdam. In de bouw is behoefte aan cementwerkers, ververs, timmerlieden, metselaars en vooral heiersknechten. Eerlijk gezegd zijn dit geen banen waar Taekele echt warm voor loopt, maar de luxe kieskeurig te zijn kan niemand zich permitteren, ook Taekele niet. Berber haar man heeft altijd werk, maar zo rooskleurig is hun bestaan ook niet.

De woningnood in Amsterdam is groot en gezinnen wonen in opgesplitste woningen, in voor- of achterkamers of kelders.

Dat leven dat zij daar hadden, trekt Taekele niet.

Berber en haar man hebben met hun vijf kinderen altijd kleinbehuisd gewoond. Ze zijn begonnen met een achterkamer in de buurt van de haven. Te klein behuisd en daarom telkens verhuisd als hun nieuwe onderkomen maar iets meer ruimte bood.

Hun oudste zoon Herman is inmiddels getrouwd en heeft een huis betrokken in een nieuwe buurt. Ruimte, licht, alles fris en nieuw en het gemak van stromend water en gasverlichting. Wie wil dat niet?

Maar bouwvakker, meent Taekele; *hij is verversknecht, wil hij dat beroep blijven uitoefenen?* Hij kent de wereld van de ambachtsman, de arbeider, de bouwvakker. Hij weet ook hoe wisselend dat bouwvakkerswerk betaalt en hoe onbetrouwbaar het inkomen is.

Moet hij op zijn leeftijd nog als knecht aan de slag, een nieuw ambacht gaan leren? Hij weet dat dat geen kans van slagen heeft.

Taekele wil een betrekking met meer vooruitzicht, vooral vooruitzicht op een bestendige betrekking, een vast en zeker inkomen.

Amsterdam mag dan flink groeien en behoefte hebben aan veel vaklui en arbeiders, de expansie houdt een keer op.

Wat dan? Werkloos in Amsterdam, met vrouw en drie kinderen, in zo'n vreemde stad? Een stad met een wereldse, zo niet slechte reputatie, met armoede, vervuiling, misdadigers, kroeglopers, matrozenvertier, klaplopers en dergelijke. Er zijn er genoeg die dat risico wel durven nemen. Hij heeft ambitie voor meer, meer dan een gewone arbeider.

Misschien als zijn vader niet voor zijn geboorte was overleden en de gezinsomstandigheden anders waren geweest, dan had hij wellicht kunnen doorleren. Zijn moeder was ambitieus genoeg om hem verder te helpen, maar het gezin waaruit hij komt was een samengesteld gezin, zeker geen harmonieus gezin.

Gezinsleden met een groot leeftijdsverschil en bovenal armoede.

Volwassenen, zelfstandige gezinsleden met kinderen en nog jonge afhankelijke gezinsleden. Kinderen van vier verschillende moeders en vaders. De moeder van Taekele was als enige ouder overgebleven.

Zijn moeder Fijke Eisinga, voor de tweede keer weduwe geworden, bleef achter met een groot gezin. Een gezin met twee eigen kinderen, Taekele de Schaaf en Jantsje Poersma en acht stiefkinderen.

In de eerste jaren van jaar huwelijk zijn haar man, haar zoontje en een aantal stiefkinderen, jong overleden. Een gezin zonder kostwinner, zonder vader. Broers en zussen die allemaal hun eigen opvattingen hebben en hun stiefmoeder niet serieus nemen. Een aantal is uit armoede vertrokken naar Amsterdam. Enkele van zijn familieleden, waaronder zijn halfbroers en neven, zijn in aanraking met justitie gekomen.

Taekele wil het niet toegeven, maar hij schaamt zich voor sommige van zijn halfbroers en halfzussen. In ieder geval ligt zijn familie niet goed bij de familie van Rie. Rie kan ook niet altijd met haar schoonfamilie overweg. Een heel ander slag mensen. Als hij eerlijk is moet hij met schaamte erkennen dat zijn "halffamilie" totaal anders is dan de familie van moederskant.

Oom Fokke, de broer van zijn moeder is zijn favoriete oom.

Taekele kwam vaak bij *omke* Fokke op bezoek. Samen met moeder en met zijn halfzus Jantsje, een dochter uit het eerste huwelijk van moeder. Moeder had een kleine familie. Het leek wel of daar meer rust in de familie zat, meer harmonie. Er was structuur in het huishouden.

Het was er schoon, schijnbaar zonder een gebrek aan iets, aan geld, of eten, terwijl ook *omke Fokke* toch ook eenvoudige arbeider was.

De kleine behuizing van het gezin van Taekele, bewoond door veel mensen, bracht wrijving met zich mee. Door het leeftijdsverschil tussen de kinderen was er spanning en meende iedereen voor zichzelf op te moeten komen. Taekele kon er nooit precies achter komen wat er speelde. Ze waren immers zoveel jaren ouder dan hij.

Hij zag wel dat zijn moeder het er erg moeilijk mee had. Het verlies van haar man, Taekele's vader, haar eigen kind Sipke en het sterven van een aantal stiefkinderen, had een grote wissel op haar getrokken.

Ze had zo haar best gedaan om het gezin bij elkaar te houden.

Noodgedwongen had ze haar baan als winkelbediende weer opgepakt, om in het onderhoud van haar gezin te kunnen voorzien.

Respect voor haar, laat staan ontzag, ontbrak. Het was en bleef een uiteengevallen gezin. Dit tot verdriet van mem, die het zichzelf als christenvrouw tot taak had gesteld het gezin te redden. Toch bleef ze stevast hopen op verbetering en gaf ze nooit op te bidden voor de kinderen.

Hij zag haar stil verdriet en de hoop op beterschap. Haar strijd eindigde met haar dood in een woning in het armenhuis van de Hervormde Diaconie. Ook de woonstee van Taekele. Rie was er na hun huwelijk ingetrokken. Jelte en Feikje waren er geboren, op de Heerengracht.

Taekele had respect voor de standvastigheid en het geloof in beterschap van zijn moeder. Bezoeken aan haar familie waren een vlucht uit de hectiek van een samengesteld gezin. Een andere wereld, een meer verfijnde wereld, met aandacht voor de actualiteit, het geloof, de politiek, kunst en wetenschappen. Met belangstelling naar hoe het met je gaat, wat je voelt, wat je meent! *Omke Fokke* vroeg altijd hoe het met hem ging, wat hij op school had geleerd en wat hij later wilde worden.

Oom Fokke zag toen al meer in hem dan een verver!

Hij had Taekele geholpen met rekenen, het oefenen van breuken.

Hij gedroeg zich als een vader en *omke Fokke* zag hem als zijn zoon.

Omke Fokke heeft een zoon, die ook Sipke heet, net als zijn overleden broertje. Het gezin van *omke Fokke* en tante Mintje, bestond uit vijf personen. Het waren, misschien wel juist daarom, keurige mensen, vrome mensen ook.

Omke Fokke kon verhalen vertellen over vroeger. Over Eise Eisinga en zijn broer Steven⁵ en diens zoon Jelte. Een oom die in het leger van Napoleon op jonge leeftijd zijn leven had verloren en als 17-jarige jongeman een verfijnde astronomische klok had gebouwd. Een klok waarmee hij zelfs zijn oom Eise overtrof.

Omke Fokke is de oorzaak van zijn bewondering voor zijn voorgeslacht. Als ze de familie bezochten zat oom Fokke altijd in zijn stoel voor het raam en dan trok hij aan zijn lange pijpsteel en tuurde hij voor zich uit. Met de rookwolkjes kwamen ook de details van de familieverhalen van vroeger uit zijn mond. De haren van zijn baard en snor krulden om zijn mondhoeken, die bruin gekleurd waren door de pruimtabak. Boeiende verhalen verteld door zijn lievelingsoom, dat schiep een band.

Oom Fokke had hem in contact gebracht met mejuffrouw Fogteloo een achternicht en familie van Eise Eisinga. Zij had Taekele en oom Fokke vol trots rondgeleid door het planetarium. Dit had zijn bewondering voor zijn voorgelacht nog meer versterkt.

Taekele had graag een oudere broer gehad, een Eisingabroer, een echte broer. Een broer, zoals zijn neef Sipke.

Hij dacht aan zijn dochtertje Trijntje en aan Sipke. Zijn overleden broer, vernoemen zou mooi geweest zijn. Vernoemen, als eerbetoon aan zijn broer en moeder. Het vernoemen brengt het verstorvene tot leven. Het is het omvatten van een onzichtbare erfenis. Een erfenis van immateriële familiewaarden. Een waarde die hij als enige van zijn generatie waardeert. Hij heeft het gevoel dat dat de band tussen de familieleden uit het verleden, die hij nooit gekend heeft, zich daardoor versterkt.

Hij kent de familiegeschiedenis. Een geschiedenis die zich in zijn beleving in één lijn voltrokken heeft, de lijn van de familie Eisinga!

Hij stamt af van Stefanus Eisinga. Genoeg redenen om trots op te zijn!

Foekje Prosee en Abelius Wassenaar, foto's uit 1901 daterend van voor hun huwelijk.

3 Onverwachts kraambezoek

De zomer loopt op zijn eind als september de herfst inluidt. Toch zijn de dagen nog vervuld met de luister van de zomer. Het zijn mooie dagen, warm, met zo nu en dan een regenbui die de stad Franeker verkwikt. Het geluid van stromend water in de dakgoot en het zachte getik van de regendruppels op de dakpannen klinken rustgevend.

Het is middag en Rie ligt in de bedstee en voedt Trientsje.

De bedsteedeuren staan wijd open. Onder een van de ramen staat een poestok, die voorkomt dat het geopende schuifraam dicht zakt.

Door de opening waait zacht de wind, die de gordijnen doet wiegen. Regendruppels bedekken het glas. Steeds meer druppels landen op het glasoppervlak, om zich te verenigen en als één waterstraaltje af te glijden naar de onderkant van het glas, over de stopverven rand glijdend, naar de onderdorpel, verdwijnend in het alles dat regen met zich meebrengt. Het rijpe loof van de bomen aan de gracht lijkt zich uit te strekken naar deze verkwikkende vochtige weldaad.

Rie neuriet een kinderliedje voor haar kleine popke en in haar hoofd klinken de woorden van het liedje. Woorden, die als regendruppels op het glas zich tot een couplet van het liedje samenvoegen; *regendropje, regendropje, val maar op mijn blote kopje, val maar in het gras, tik maar tegen 't vensterglas. Moeder zie eens hoe de regen, nederdaalt op veld en wegen, alle bomen worden nat, alle paden worden glad.*

De mijmering van het moment wordt verstoord door een klop op de deur, gevolgd door de stem van tante Foek; *Rie er is post gekomen, een brief uit Amsterdam.* Tante Foek weet dat Rie en Taেকে wachten op een brief uit Amsterdam.

Ze zijn nog niet zo lang geleden bij tante Foek en oom Wiebe in komen wonen. Ze weten dat ook deze woning niet lang voor hen bestemd zal zijn. Binnen minder dan een half jaar moeten ze verhuizen, omdat de zoon van tante Foek en oom Wiebe uit Nederlands-Indië verwacht wordt.

Zijn vrouw is in het kraambed overleden en ontredderd heeft hij zijn betrekking moeten prijsgeven toen een hogere ambtenaar fraude aan het licht bracht. Naar zeggen van oom Wiebe heeft hun zoon daar part noch deel aan gehad. Het noodlot heeft toegeslagen, het doek is gevallen. Binnen een maand had de zoon zijn vrouw, kind en zijn betrekking verloren. De baboe, die met haar 15 jaren niet alleen jong, maar ook onervaren was, was weggelopen. Zonder inkomen had hij geen geld voor een andere baboe om de zorg voor zijn gezin op zich te nemen. Dit leidde tot praktische problemen. De zoon van oom Wiebe en tante Foek moest noodgedwongen terug naar Nederland. Binnen een half jaar zal deze

zoon weer voet op vaderlandse bodem zetten en via Amsterdam de thuisreis in Franeker beëindigen. Hoewel ze Rie en Taekele niet het huis uit willen zetten, kijken ze toch reikhalzend uit naar de thuiskomst van hun zoon Age uit Indië, met hun vier jaar oude kleinzoon Wiebe en hun kleindochtertje Ieke. De tijd kan voor hen niet snel genoeg gaan.

“Wilt u de brief op de schoorsteenmantel zetten”, vroeg Rie.

“Het is goed”, antwoordde tante Foek. Tante Foek was nog maar net weg of er werd weer op de deur geklopt. Rie wachtte af en verwachtte dat tante Foek weer zou verschijnen. De deur ging open en Abelius de broer van Rie stond in de deuropening.

“Hoe giet it mei myn grutte suster”, vroeg hij.

“Ach heden”, antwoordde Rie.

“Ah, it is myn lytse broer Abe. Ik kom er zo aan”. Rie fatsoeneerde zich en legde Trientsje naast zich neer in de bedstee en slingerde haar benen over de bedrand. Ze bond haar lange haar van achteren samen en pakte de haarkammetjes van het bedsteepkankje en stak ze in haar mond.

Met één van de kammetjes kamde ze vlug haar haar. Ze vormde een staart en draaide die tot een knot op haar achterhoofd en zette het haar vast met de haarkammetjes.

Abelius bleef in de deuropening wachten en zag haar benen onder de openstaande bedsteede deur uitsteken. Witte voeten en enkels op een kale houten vloer. Aan de bewegingen van haar benen zag hij dat ze heel snel haar toilet maakte. Ze trok een paar sloffen aan en draaide zich om en bukte over het bed de bedstee in om Trientsje op te pakken.

Nu zag Abelius de helft van haar lichaam over de volle lengte achter de openstaande bedstee deur uitsteken. Een vrouw gehuld in een grauwwitte nachtpon, die gekreukt en ongekleed langs haar lichaam hing. Ze boog naar achteren en drukte de kleine pop tegen haar borst aan en drukte met haar knie eerst de ene en toen de andere bedsteede dicht. Ze keek naar haar broer met een stralend en trots gezicht. Trots, omdat ze haar grote schat tegen zich aanhield en even het geluk niet op kon dat haar broertje haar kwam bezoeken.

Ze liep met haar kleine schat op haar broer af.

“Kom verder”, zei ze. Abelius had de deur achter zich gesloten en bewonderde met een stralend gezicht zijn zuster en haar dochttertje.

“Weer een famke”, zei hij.

Rie knikte trots. “Ja, weer een famke.”

“Mooi, wat een mooi kindje”, zei Abelius. Dat deed Rie goed, juist, omdat Abelius dat zei. Abelius is haar lievelingsbroer. Met hem kan ze het best overweg. Af en toe had ze het gevoel alsof ze elkaar feilloos verstonden. Abelius was de op een na jongste van het gezin. Ook al was er een leef-

tijdsverschil van 15 jaar, er was een hechte band. Het is een fijn gevoel als je je begrepen voelt.

Abelius streek met zijn wijsvinger langs het wangetje van Trientsje en keek verguld zijn zuster aan. Dit deed Rie goed, dit kleine gebaar van liefde en betrokkenheid, die warme welgemeende sympathie, was wat ze op dit moment nodig had. Juist nu in de tijd na de bevalling, een tijd van verwarring en twijfel over zichzelf en haar omstandigheden.

Het was gek, ook al was het haar jonge broer, die dit in al zijn onschuld deed, dit is wat ze nu miste bij Taekele. Hij is goed voor haar, maar hij kan zijn genegenheid niet uiten zoals zij dat wil. Juist op die momenten dat ze het zo nodig heeft. Juist in deze momenten van alleen-zijn, het in de rust zijn, doet haar dit beseffen.

Abelius zijn komst maakt haar dag goed. Ze weet het wel. Het zijn ook de kraamdagen met stemmingswisselingen.

“Wat fijn dat je even langskomt”, zei Rie.

“Ga zitten, dan leg ik haar in de wieg en maak ik koffie”, zei Rie.

Abelius trok zijn jas uit en hing die aan de haak achter op de deur.

Hij liep met Rie naar de wieg en samen stonden ze voorovergebogen de kleine meid te bewonderen.

Ze keken elkaar af en toe aan om ook van elkaars gezichtsuitdrukkingen te genieten. Rie glimlachte naar Abelius. Hij had niet door wat zij over hem dacht.

Abelius was geraakt door dit nieuwe schepseltje. Af en toe keek hij zijn zus aan. Wat fijn dat hij er is, dit is een moment van geluk, dacht ze.

“Weer een klein Godswonder”, zei Abelius. Rie keek hem liefdevol aan en knikte instemmend.

“Ik ben zo gezegend met mijn drie schatten”, zei ze. Even bleven ze nog voorovergebogen staan, totdat Rie naar het aanrecht liep en koffie ging zetten.

“Is dit Trientsje”, vroeg hij. Hij wist hoe ze heette, dat had hij gehoord.

Hij was tot zijn spijt niet eerder in de gelegenheid geweest om te komen. Het was voorspelbaar wat de naam van de boreling zou zijn. Jelte, de oudste van de drie was vernoemd naar hun beider vader.

Hij had eigenlijk naar wijlen opa van vaders kant vernoemd moeten worden, maar opnieuw de naam Taekele had bij geen van beiden de voorkeur gehad. Feikje, het tweede kindje was vernoemd naar de moeder van zijn zwager en nu was het de beurt aan de moeder van de moeder om vernoemd te worden.

“Fijn om te zien dat het goed met je gaat”, zei Abelius. Rie knikte en nam haar broer nog eens goed in zich op.

Hij was een mooie jongeman geworden groot met krullend donkerblond haar. Haar kleine broertje, 17 jaar en een paar jaar werkzaam als schippersknecht.

Ze liepen naar de ronde tafel bij het raam. Terwijl Trientsje rustig sliep en af en toe babygeluidjes maakte, genoot Rie van de vrije tijd, die ze keuvelend doorbracht met haar broertje.

Jelte en Feikje waren bij beppe Wassenaar, de enige oma die ze hebben. Mem had Rie haar handen vrijgemaakt, zodat Rie in alle rust tot zichzelf kon komen en kon genieten van de momenten alleen met haar famke. Abelius was gekomen omdat hij zijn zus wilde zien en de baby, maar ook om een nieuwtje te vertellen.

“Ik heb een meisje”, zei hij uit het niets. Rie reageerde verrast.

“Ken ik haar”, vroeg Rie gelijk. Abelius moest lachen om de directheid waarmee zijn zus dat zei.

“Ze is er een van Prosee de kruidenier, Foekje heet ze.”

Rie keek bedenkelijk en schudde haar hoofd, waarmee ze aangaf dat ze niet precies wist welke dochter het was.

“Ze is 19 en we lopen al twee maanden met elkaar”, zei Abelius trots.

“Toe maar, dat lijkt aardig serieus”, antwoordde Rie.

Ze kent wel degelijk de dochters van Prosee. Als Foekje is wie ze denkt dat zij is, dan heeft ze al meteen een beeld van het meisje.

Eentje die niet op haar mondje is gevallen.

Ze schonk een kopje koffie in en vroeg; *wat vinden heit en mem ervan.*

“Zij weten het nog niet, jij bent de eerste.” Rie voelde zich vereerd, maar moest toch eerlijk bekennen dat ze het liever nog niet had gehoord dat hij een meisje had. Ze kon zich nog niet voorstellen dat kleine Abelius zich inliet met meisjes. Er was nu serieus een meisje, een vreemde vrouw, in zijn leven gekomen en dat al twee maanden lang! Ze wilde nog niet haar broer delen met een ander. De korte fijne momenten met hem waren haar meer dan dierbaar.

Ze schrok van haar gedachte en reageerde gemaakt enthousiast op zijn boodschap. Haar kleine broertje was een volwassen man geworden, zonder dat zij het in de gaten had gehad.

Ze had hem een tijd niet gezien. Hij was met de beurtvaart dagen onderweg met groenten en aardappelen. De keren dat zij haar heit en mem bezocht liep ze hem mis. Een jonge jongen is altijd overal en nergens en is niet gehouden aan vaste tijden, anders dan etenstijd en bedtijd.

Net de momenten dat zij niet bij haar ouders op bezoek kwam.

“Vind je het leuk voor me”, vroeg Abelius, alsof hij de scepsis bij zijn zus doorhad.

“Natuurlijk vind ik het leuk voor je, maar weet je het allemaal wel zeker?”

“Wat zeker”, vroeg Abelius.

“Nou ja, meisjes en zo. Voor je het weet zit je in het huwelijksbootje en zit je aan elkaar vast, zonder dat je zeker weet of je voor elkaar geschapen bent.” Abelius keek zijn zuster vertwijfeld aan.

“Wat bedoel je nu precies”, vroeg hij ernstig.

“Nou, omdat heit en mem nog niets weten, vraag ik me af of je het wel zeker weet.” Abelius begreep de conclusie van zijn zus niet, maar had niet door dat zijn zus het diep in haar hart moeilijk vond. *Hij is veel te naïef, te goed van vertrouwen*, dacht Rie. *God verhoedde dat hij zou moeten trouwen. Ze is ook nog eens twee jaar ouder dan Abelius. Wie is die Foekje? Maar goed, zij is 32 jaar en hij is haar ongecompliceerd veel jongere broer, wiens hart sneller klopt voor Foekje. Mooi natuurlijk, maar als het nu eens fout gaat? Abelius is de goedheid zelve.*

Rie zou hem willen beschermen tegen de boze wereld. In het bijzonder tegen vrouwen waar ze het fijne niet van weet, zoals die Foekje. Hij kijkt heel anders tegen de wereld aan dan zij.

Ze zuchtte toen ze zich realiseerde dat Abelius een jongeman is, die zijn weg in het leven moet vinden. Voor haar is hij nog de kleine Abelius, voor wie ze als een moeder is geweest. Zorgzaam en behoedend voor onheil. Loslaten is zo moeilijk, dacht ze.

“Waarom kom je het eerst mij vertellen”, vroeg Rie.

“Omdat jij mijn lieve zus bent die het eerst moet weten.”

Rie keek hem vertederd aan en moest erkennen dat haar reactie te overhaast was. Ze maakte zich zorgen om niets. Ze keek hem nog eens aan en zag inderdaad hoe haar kleine Abelius een volwassen man was geworden. Ze glimlachte naar hem en streek hem door zijn haar.

“Onze Abelius heeft een meisje”, zei ze glimlachend. Hoewel ze dit goed bedoelde was dat niet de reactie die Abelius verwachtte.

Hij moest tot zijn teleurstelling ontdekken dat hij ondanks zijn 17 jaren, nog niet voor vol werd aangezien.

“Wanneer ga je met haar kennismaken bij heit en mem”, vroeg Rie.

“Oh, dat weet ik nog niet, ik heb geen haast en wilde vragen of ik eerst hier langs mocht komen, om haar jou en Trientsje te laten zien.”

“Je wilt eerst met mij en Taekele kennis komen maken en dan met heit en mem, waarom?”

“Vind je het niet leuk dan dat ik eerst naar jou toe kom?”

“Ach, natuurlijk vind ik dat leuk. Je bent van harte welkom.

Wil je zondagmiddag komen?”

“En nog wat”, zei Abelius.

“En, dat is?”

“Volgend jaar maart moet ik onder dienst en dan heb ik precies negen maanden verkering.”

“Wat bedoel je”, vroeg Rie geschrokken.

“Nou, zoals ik het zeg, negen maanden verkering. Dat lijkt al een hele tijd. Veel meer dan twee maanden.” Rie keek hem met een vertwijfelde blik aan. Abelius had niet in de gaten wat hij met zijn opmerking over *negen maanden* had bewerkstelligd. Rie moest erkennen dat haar broertje, ook al was hij een grote vent en door het werk als schippersknecht meer man geworden, toch nog zo naïef kon reageren.

Wat is dat voor een meisje, die Foekje, dacht Rie.

Zondag zou ze haar ontmoeten.

“Alles is goed met jullie”, vroeg Rie indringend aan haar broer.

Ze keek hem daarbij diep in de ogen, alsof ze wilde laten blijken dat ze in staat was diep in zijn ziel te kijken.

“Ja, wat denk je, dat ik blind ben en niet weet wat voor vlees ik in de kuip heb”, zei hij. Rie keek hem nog even indringend aan en legde haar hand op zijn arm. Niet zo zeer als een geruststellend gebaar van haar naar hem, maar meer als een geruststellend gebaar naar zichzelf.

“Je loopt al twee maanden met haar? Zonder dat iemand dat weet? Vinden haar ouders dat goed?” Hij glimlachte en die glimlach maakte dat ze zich bewust werd dat ze zich veel te druk maakte.

“Is de familie gereformeerd, vroeg ze. Abelius keek haar weer glimlachend aan en knikte. Dat gaf haar op dit moment de geruststelling die ze nodig had. Ze keek hem glimlachend aan en schudde met haar hoofd, alsof ze het nog niet geloven kon, dat haar kleine broer Abelius nu echt een meisje had.

Hij loopt met een meisje! Ze moest aan het idee wennen, maar ze gunt het hem van harte, dacht ze.

“Het is goed, echt goed, maak je geen zorgen”, zei Abelius liefdevol.

Rie keek voor zich uit en keek toen weer naar Abelius. Ze legde haar hand op zijn arm en keek hem liefdevol aan. Alsof ze dit feit nu accepteerde en er mee wilde zeggen dat ze er mee leven kon.

Haar zegen had hij. Dat was nu net wat Abelius wilde weten.

Een bevestiging van zijn lieve zus, daarom was hij eerst naar haar toegegaan.

“Je komt zondagmiddag vanuit de kerk met Taেকে mee”, vroeg ze.

Ze haalde haar hand van zijn onderarm weg en zei; *dat moet wel een heel bijzonder meisje zijn dat jij hebt uitgezocht.*

Abelius bloosde van oor tot oor en knikte vrolijk met grote ogen *Já.*

4 Vacature Agent van Politie

De tijd brengt milde zomerregens met een zachte bries, maar diezelfde tijd brengt ook de herfst in je leven. Een tijd met onzekerheid, onzekerheid over de huisvesting over wat de toekomst zal brengen.

Taekele zijn baas heeft steeds meer moeite om opdrachten te vinden. Taekele is als verversknecht niet langer zeker van zijn baan. Daarbij komt dat hij niet alle opdrachten kan uitvoeren. De pijn in zijn knie speelt de laatste tijd flink op. Hij kan moeilijk uit de voeten.

“Niet schilderen, rust houden”, zei Rie. Maar wat doe je voor de kost als je ververskecht bent? Ja, schilderen, bukken, trap op, trap af, schuif in schuif uit, op de knieën zitten! Zijn baas ontziet hem zoveel mogelijk.

Nu de tijd slap is zijn er voorlopig nog genoeg werkplaatsklusjes.

De herfst verstrikt en het wordt winter.

Taekele informeerde naar mogelijkheden om ander werk te vinden.

Hij had een brief geschreven aan Hille, een oude vriend van hem uit militaire dienst. Hij kende hem ook vanuit zijn jeugd.

Hille Hilstra is even oud als Taekele en ze zijn samen, als twee jongens uit Franeker, dienstplichtig militair geweest bij de infanterie. Hille is beroepsmilitair geworden. Hij woont niet meer in Franeker en heeft contacten met een familielid in Amsterdam, ook iemand die Taekele vanuit zijn jeugd kent. Die persoon, Hannes Hilstra genaamd, heeft bij de Politie in Amsterdam gewerkt en heeft een wervingsadvertentie⁶ van de politie naar Taekele doorgespeeld.

Taekele leest de advertentie.

Door overlijden en door pensionering konden er in Amsterdam in 1898 agenten van Politie aangesteld worden.

Bij voorkeur gewezen militairen, dat wil zeggen zij, die de dienstplicht met goed gevolg vervuld hadden, met een getuigschrift. In het bijzonder zij die een graad bekleed hadden. Leeftijd tussen de 23 en 35 jaren. Hij is 32 jaar. Lichaamslengte minimaal 1,70m. Hij is 1,77m. Een gezond en sterk gestel, zonder lichamelijke gebreken. Een keuring maakt deel uit van de procedure. Men moet van onbesproken gedrag zijn en in staat tot het schrijven met een goed leesbare hand zonder zinstorende fouten.

Dat is geen enkel probleem. Hij heeft een keurig handschrift en kan foutloos schrijven. Hij is gepasporteerd, dat is ontslagen uit militaire dienst, in mei 1892. Na vijf jaren dienstplicht, een paar weken voor zijn huwelijk.

Hij heeft een prachtig militair getuigschrift en altijd eerlijk zijn boterham verdiend.

Men wordt aangesteld als agent 2e klas voor een wedde van fl. 12,50 per week. Zo staat er; bij betoonden ijver kan men met goede plichtsbetrachting opklimmen tot agent 1e klas, hoofdagent en brigadier. Alle beambten genieten vrije geneeskundige behandeling en medicijnen voor zich en hun gezin.

Dat laatste raakt hem. Trijntje, zijn kleine meisje moet onder medische behandeling worden gesteld wegens een vergroeiing aan haar rug, maar het geld daarvoor ontbreekt hem. Stel je voor dat zij alsnog onder doktersbehandeling zou komen. Aanstaaende zaterdag tussen 10.00 uur en 11.00 uur kan men zich vervoegen bij het hoofdbureau van Politie, gelegen aan de Oudezijds Achterburgwal 185 te Amsterdam, ingang Spinhuissteeg. Dit is een kans! Dit is wat hij wil!

Hij is impulsief, een eigenschap, die hij zelf niet genoeg onderkent en wat hij verwacht met lef en geestdrift. Dat laatste schrijft hij toe aan de familietrots, waarmee de Eisinga's behept zijn. Hij kan terugkijken op een voorgeslacht dat iets gepresteerd heeft. Bezit hij die sterke wil, de drang naar vooruitgang en verbetering, die scheppende geestdrift?

Jazeker, hij ook!

Eerst was Eise en later was Steven uit Dronrijp vertrokken naar Franeker, om als wolkammers hun brood te verdienen.

Hij gaat verder, verder dan zij! Hij gaat in een nieuwe tijd! Een tijd met treinsporen, telegrafie, trams, stoomtreinen en ander gemotoriseerd verkeer. Hij gaat naar Amsterdam!

Het is niet alleen zijn trots dat hem aanspoort. Rie heeft hem ook aangemoedigd zijn bakens te verzetten. Ook het feit dat elk moment het bericht kan komen dat Age met zijn kinderen uit Indië terugkomen.

Juist Rie haar betrokkenheid maakt dat hij de kans wil wagen.

Zij geeft hem een duwtje in de rug en brengt hem steeds dichterbij naar de verwezenlijking van dit stoutmoedige avontuur; AMSTERDAM!

Donderdag, 6 januari 1898

Overmorgen moet hij in Amsterdam zijn. Hij wil nog bij zijn baas langs gaan en hem zeggen dat hij vrijdag en zaterdag niet komt werken.

Hij zal morgenochtend de boot van Rederij Heemstra in Harlingen nemen en afreizen naar Amsterdam.

Berber kan hem vast wel onderdak geven, Berber zijn halfzus.

Als het haar niet schikt dan kan hij altijd nog uitwijken naar een van zijn halfbroers, of zijn nicht Maartje.

Hij loopt door de kamer te ijsberen en Rie zeurt over een overhemd waarvan het gesteven frontje niet in orde is.

“Hoe moet ik alles op tijd klaarkrijgen”, klaagt ze.

“Als het morgen maar klaar is”, snauwt hij.

Rie is druk in de weer met het strijken van het hemd en het plastron baart haar nog de grootste zorg. Taekele heeft niet veel tijd, dus zij nog minder. Taekele heeft vandaag besloten te solliciteren. Nu is er werk aan de winkel.

“Ik ga naar mijn baas”, zegt Taekele. Taekele loopt met veel onrust en met het onbedoeld slaan van de deur, de kamer uit. De kinderen schrikken wakker en in de wieg trappelen schokkend twee beentjes de dekentjes los. De trappelende beentjes, als voorbode van geschreeuw. Trientsje begint te huilen. In de bedstee klinkt gestommel.

“Ga slapen”, zegt Rie fel.

Ze wisselt bezorgd van bout en hoop dat deze bout met al zijn hitte de kreukels kan trotseren.

Op de tafel ligt de advertentie, Taekele zijn getuigschrift van militaire dienst en een briefje met de adressen van zijn zus en andere familieleden in Amsterdam. Daarbij ligt een vertrektijdenboekje van rederij Heemstra te Harlingen.

Op de grond staat een kleine bruine koffer met het deksel open.

Open, om langzamerhand gevuld te worden, met verschoning en zijn nette kleding. Een sjaal en een hoed liggen over de gapende koffer.

Rie moet zijn kleding halsoverkop in orde maken.

Alles gaat opeens zo snel, te snel.

De kinderen zijn wakker en Trientsje blijft maar huilen.

“Wat moet ik doen”, zucht Rie.

“Kiendsje wat is er aan de hand”, klinkt van achter de deur van de kamer vandaan. Het is tante Foek. Ze steekt haar hoofd om de deur.

Ze heeft de klap van de deur gehoord en het tumult dat daarop volgde.

Ze weet dat Rie geen sterke vrouw is. Ze kan wel wat morele steun gebruiken, meent ze, nu haar man schijnbaar boos het huis is uitgelopen. Arm kind!

Rie staat met haar schort voor het gezicht. De bout en de kachel doen haar zweten. Op het moment dat ze haar bezwete gezicht afveegt, steekt tante Foek haar hoofd om de deur.

“Skreeuw je kiendsje”, vraagt ze bezorgd.

“Nee, ik huil niet”, antwoordt Rie, maar het wordt me allemaal even te veel.

Ze doelt niet alleen op het gestommel in de bedstee van Feikje en Jelte, het aanhoudende huilen van Trientsje en de lastige strijkkus.

In haar hoofd lopen haar gedachten over. Het plotselinge besluit van Taekele, de onzekerheid, het feit dat Age en zijn gezin al onderweg zijn naar Nederland. Haar handen zijn koud, pijnlijk en stijf ondanks het feit dat ze de bouten verhit op de kachel.

“Het is goed hoor, heus waar”, zegt ze geruststellend tegen tante Foek.

“Taekele moet op sollicitatie naar Amsterdam.”

Ze wil de conclusie van tante Foek ontzenuwen. Het is een lief mens, maar ze wil altijd het naadje van de kous weten.

Tante Foek kijkt Rie bedenkelijk aan. Het slaan met de deur heeft haar nieuwsgierigheid gewekt.

“Kan ik helpen”. Tante Foek legt haar hand op de onderarm van Rie.

“Ach, tante Foek, ik moet dat hemd goed krijgen en dat hemd is zo weerbarstig.”

Voordat Rie het doorheeft, neemt tante Foek de gelegenheid te baat om zich te mengen in de privéomstandigheid van familie De Schaaf.

“Ga jij naar je Trientsje, ik neem dat hemd wel onderhanden.

Vertel me straks maar wat er aan de hand is.”

Rie houdt niet van de goed bedoelde bemoeizucht van tante Foek.

Maar ja, ze wonen in en tante Foek houdt hen nauwlettend in de gaten.

Goed bedoeld, maar toch. Met de eigenaresse van het huis is het geven en nemen.

Trientsje huilt aan één stuk door en is moeilijk weer stil te krijgen.

Het is een lief kind, maar niet zo makkelijk als de twee andere kinderen.

Rie had zich verheugd op opnieuw een kleintje, een lief kind.

Trientsje is toch veel bewerkelijker dan Feikje en Jelte.

Het feit dat ze inwonen maakt dat het voor Rie nog lastiger is.

Gelukkelig is tante Foek vol begrip.

Taekele is vroeg uit de veren gekomen en Rie heeft voor hem twee pannenkoekjes gebakken van gortemeel en een restje spek dat ze bewaart in het gemetselde levensmiddelenkastje. Het kastje is tegen de koude buitengevel gebouwd.

Ze hoopt dat tante Foek en oom Wiebe begrip hebben voor het feit dat op het vroege uur het huis vergeven is van een geur van gebakken spek en pannenkoeken. Men is gewoon brood te eten, maar Rie heeft onvoldoende brood in huis om Taekele zijn ontbijt en zijn versnapering voor onderweg klaar te maken.

Het brood, twee grote dikke boterhammen, besmeerd met reuzel en met wat zout bestrooid, is in krantenpapier gewikkeld en met een stevig garen gestrikt. Daar wikkelt ze weer een doek omheen.

Rie gaat zitten in de stoel bij het raam en kijkt rond of alles nu in orde is. De van riet gevlochten koffer staat klaar bij de deur, met zijn hoed erop. Zijn zondagse hoed, hoewel Taekele liever met een pet op de deur uit zou gaan.

Op zijn zondagse hoed, achterop, is, als je het weet en heel goed kijkt, een kreukel zichtbaar. Als een litteken van een onfortuinlijke verkreukeling

van de keurige hoed. Die kreukel is het gevolg van opstandig gedrag van Jelte. Rie gaat zitten en kijkt nog eens rond of alles nu in orde is. Kan Taekele nu gaan, zal hij niets vergeten? Haar oog valt opnieuw op de koffer en bovenal de gekreukte hoed. Wat was Taekele kwaad geweest op Jelte. Ongewoon kwaad!

De hoed wordt alleen op zondag gedragen, tijdens de kerkgang en dan alleen van en naar de kerk. Zodra de kerk betreden wordt, wordt eerbiedig de hoed afgenomen. Als Taekele dan in de kerkbanken schuift, dan hangt hij zijn hoed aan een haak, die bevestigd is aan de achterkant van de rugleuning van de kerkbank vóór hem. De banken hebben een ondiep zitvlak en de rugleuning is recht en hard.

Een keer heeft kleine Jelte zich verschanst onder de kerkbank. De hoge ruimte onder de bank biedt voor zo'n dreumes voldoende plaats.

De banken, zo nauw dat je niet al te veel voorover kan buigen zonder je hoofd te stoten aan de rugleuning van de bank voor je. De kleine jongen had in weerwil van zijn vader niet weer naar boven willen komen.

Hij vond het veel leuker onder de bank dan daarboven.

Een wereld van alleen maar paren onderbenen met broekspijpen en schoenen. Benen met brede rokken, benen zonder romp en gezicht. Anonieme benen, die paarsgewijs af en toe bewogen, zodat je wel weet dat daarboven, in de gewone wereld, er mensen aan vastzitten.

De benenwereld was veel leuker dan de mensenwereld daarboven, waar je stil moest zitten en bijna elke beweging verboden leek.

Taekele had al maaierend met zijn arm de bovenarm van Jelte weten te pakken en hem naar boven getrokken.

Jelte verzette zich hevig en piepte van weerzin met ingehouden stem.

Taekele trok hem omhoog en Jelte maaide met zijn armen om zich heen en sloeg de hoed van het haakje af. De hoed belandde op de vieze vloer en werd door Jelte en paar keer vertrap. Toen hij boven kwam moest hij aan de andere kant van het gangpad bij de vrouwen gaan zitten en zwijgend en strak tegen beppe aan, de saaie kerkdienst uitzitten.

Met een ingehouden huilstem heeft hij de kerkdienst uitgezeten.

De kerkgang wordt door Taekele en Rie afgewisseld. In de morgendienst gaat hij alleen naar de kerk en Rie gaat naar de middagdienst.

De dienst met de preek uit de catechismus. Rie heeft zo ook alle tijd om het middageten te bereiden, hoewel ze zoveel mogelijk 's zaterdags de bereiding doet. Boontjes doppen, aardappelen schillen, dat doet ze bij voorkeur niet op zondag.

Zondag is geen dag zoals andere dagen. Het is een welkome rustdag, *een alles-is-anders-dag*, waarbij het gemak de mens dient en God twee keer met een kerkdienst wordt geëerd.

Een dag waar tijd is om 's winters met vol daglicht een boek, of krant te lezen, ouders en overige familie te bezoeken. In de zon over de stadswal te wandelen onder het groen van de grote bomen door, een gezelschapsspel spelen met het gezin.

Taekele houdt van de zondag, een dag waar hij het gevoel heeft tot zijn doel te komen. Lezen, op zijn gemak een pijp roken, de krant van A tot Z doornemen. God rustte na zijn scheppingswerk op de zevende dag en Taekele volgt maar al te graag Zijn voorbeeld.

Jelte heeft niets met de zondag, zo klein als hij is. Een dag van beperkingen en ingetogenheid, die niet besteed zijn aan zo'n levenslustige kleuter.

Wat is Taekele boos geweest op Jelte, zucht Rie. Abnormaal boos!

Ze heeft haar voorbereidingen klaar. Taekele kan vertrekken, alles is in gereedheid gebracht. Ze moet er maar niet aan denken, het moment dat hij weg zal zijn. Zij alleen met de kinderen, zonder Taekele en de onzekerheid van hun toekomst!

Taekele heeft niet de stoomtram naar Harlingen genomen, maar is te voet gegaan.

De kosten van de overtocht zijn meer dan wat zijn beurs lijden kan. Als hij snel doorloopt duurt de tocht twee uur.

Langs de vaart voert zijn pad rechtstreeks naar Harlingen.

In de haven van Harlingen, langs de hoge kade, liggen schepen.

De meesten daarvan zijn vrachtschepen.

Aan de buitenkant van de haven ligt de veerboot van Rederij Heemstra.

De loopplank ligt uitnodigend over de rand van de boot en met het andere eind op de kade.

Afhankelijk van het getij is de kade hoog of laag.

Ter weerszijde van de kades liggen brede wegen met daarlangs grote hoge huizen. Huizen van aanzien, met sierlijke ornamenten in de geveltoppen.

Taekele vindt het indrukwekkend en kijkt om zich heen.

De levendigheid langs de kade, de drukte in de stad, het geeft hem een goed gevoel. Een stad leeft!

Op zo'n korte afstand van huis al zo'n andere wereld.

Wat zal Amsterdam hem brengen?

Nu is hij onderweg naar Amsterdam!

SPANNEND!

De loopplank lijkt nog smaller dan hij van een afstand al leek en met enige voorzichtigheid loopt Taekele van de kade over het donkere water naar het schip en bukt zich om door de lage deuropening de passagiersruimte binnen te stappen. De banken zijn smal en staan in een rij.

Hij neemt plaats in de hoek en kan op die zitplaats met zijn schouder en been tegen de zijwand aanleunen. De ruimte is warm en behaaglijk. Waarom zou hij op het passagiersdek blijven staan?

Taekele wil een moment voor zichzelf. Hij wil repeteren wat hij van zichzelf zal vertellen, waarom hij op de advertentie heeft gereageerd.

Taekele is blij met zijn gunstige getuigschrift van militaire dienst, immers het is een duidelijke voorwaarde. Stel je voor dat hij de betrekking krijgt!

Taekele leunt met zijn schouder tegen de wand en sluit zijn ogen en fantaseert over hoe het gesprek zal gaan. Hij voelt hoe zijn knie, als hij iets te hard met zijn been tegen de wand drukt, pijn doet.

Het schilderen doet hem geen goed. Hij moet deze betrekking krijgen. Voor hem is een betere toekomst bedacht, dat weet hij zeker.

Taekele is op dit moment zo overtuigd van zichzelf, dat er geen spoor van twijfel over het welslagen van zijn sollicitatie is.

Hij kent zichzelf genoeg om te weten, dat als hij te veel gaat mijmeren, dat zijn stemming wel eens om kan slaan, dus hij koestert dit moment en voelt zich in zijn familietrots bevestigd.

Het schip vaart na enige manoeuvres de haven uit.

Zo regelmatig als het stampende geluid van de motor van het stoomschip, zo is de cadans van zijn gedachten.

Taekele is op volle stoom, klaar voor zijn missie.

Op het moment dat hij zijn ogen weer opent, blijkt de ruimte gevuld te zijn met passagiers.

Het is gaan motregen en het uit het zicht verdwijnende silhouet van Harlingen, de motregen en de koude, drijven de passagiers naar binnen. De ruimte wordt verwarmd door de restwarmte van de machinekamer, waar de grote oven is. Daar wordt door het stoken van kolen, water in stoom omgezet. De stoom doet op miraculeuze wijze de aandrijfstang en de schroef draaien.

Water, stoom, kracht, water, stoom, kracht, mompelt Taekele in het ritme van de motor.

Hij zwijgt even en herhaalt; *water, stoom, kracht, water, stoom, kracht*.

Het lijkt een vanzelfsprekendheid, die verbondenheid tussen water, stoom en kracht, net zoals hij en Rie en de kinderen.

Arme Rie, hoe zou zij het nu maken, deze dagen zonder hem?

Hij weet dat ze het niet fijn vindt om alleen thuis te zijn. Oom Wiebe en tante Foek wonen onder hetzelfde dak, dat is een geruststelling. Taekele heeft al zin in zijn brood, maar het is te vroeg. Hij zal nog zeker twee uur *moeten* wachten voordat hij zijn pakketje met etenswaren zal *mogen* openen. Zijn koffer ligt op zijn schoot en zijn tas ligt naast hem op de zitting. Half leunend op zijn koffer kijkt hij de ruimte rond. Zwijgende mensen, die allemaal probeerden de bewegingen van de boot de baas te blijven. Landrotten zijn het, het zeemansleven ongewoon. Het schip is nu op volle zee en beukt op de golven, waarbij je je schrap moet zetten, om niet van de bank te worden gestoten. De lucht is grijs en de wind is flink toegenomen. De dame voor hem ziet lijkleek en trekt de hoog aansluitende boord van haar jurk wat los. Ze zucht een aantal keren diep en haar ogen lijken groter dan normaal. Na een paar keer zuchten legt ze haar hand op haar maag. Even later staat ze resoluut op en begeeft ze zich ijlings naar de deur, die toegang biedt tot het kleine buitendek. Frisse lucht zal haar goed doen. Taekele heeft geen last van de deining van het schip. Hij heeft vaak genoeg als jongen meegevaren op binnenvaartschepen. Hoewel, zulk wild water is voor een binnenvaartschip ongewoon, maar toch heeft hij geen last van de bewegende vloer onder zijn voeten. De motregen is veranderd in natte sneeuw, die scherp met striemende vlagen de eenzame vrouw op het buitendek belaagt. Ze staat als vastgenageld aan de vloer met haar handen stijf om de reling geklemd. Haar mantel wordt wit en plukken loshangend haar hangen nat en sluik langs haar hoofd. Geen mens zou zich nu buiten wagen, behalve dan als je zeeziek bent. Hij heeft met haar te doen. Ze wordt door niemand vergezeld, ze reist alleen. Haar grote leren tas staat onder de bank voor Taekele zijn voeten en de tas schuift zo nu en dan schurend over de vloer heen en weer. Plots ziet hij de vrouw wild vooroverbuigen en een aantal schokkende bewegingen maken. Ze blijft voorover geleund over de reling hangen. Uit het zicht van de passagiers vertrouwt ze haar maaginhoud toe aan de golven. Nu ze dit offer heeft gebracht verwacht ze weer naar binnen te kunnen gaan, naar de behaaglijke ruimte. Ze haalt een zakdoek uit haar mantelzak en veegt haar mond schoon. Even later gaat de deur open en betreedt ze de passagiersruimte. De mensen staren haar aan, begrijpen haar toestand. Ze neemt haar plaats weer in tegenover Taekele en veegt de resten natte sneeuw van haar mantel en jurk.

Ze herschikt haar haar en het schijnt alsof het haar niets doet dat de medereizigers haar kunnen gadeslaan.

De overgang van de koude naar de warmte doet haar even meer dan hevig rillen. Het ziet er vreemd uit, die onbeheerste schokkende beweging van haar bovenlichaam. Soms heb je de situatie niet in de hand en moet je het doen, zoals het moment jou dicteert.

Ze is flink vindt Taekele.

Hij sluit zijn ogen en gunt daarmee de vrouw de ruimte om ongestoord haar toilet te maken. Het biedt hem opnieuw de gelegenheid zijn sollicitatie te overdenken.

In zijn gedachten probeert hij zijn spraak zo Nederlands mogelijk te laten klinken. Hij wil vermijden dat juist zijn tongval afbreuk doet aan zijn slagingskans.

Taekele verwacht dat hij bij zijn halfzus Berber kan overnachten.

Zij is niet bekend met zijn komst, maar Berber heeft geregeld geschreven dat hij altijd welkom is. Hij heeft hun adres en vertrouwt op de mogelijkheid tot overnachten.

Zo is zijn zus Berber, een ongecompliceerde en altijd behulpzame vrouw. Onverwacht bezoek zal ze wel aankunnen.

Haar man Jurjen Muller is een eerlijke en harde werker, geboren en getogen in Grietsel in Duitsland. In zijn jonge jaren was hij matroos.

Een potige vent, die zware arbeid niet schuwt. Nu hij ouder wordt heeft hij de fysieke arbeid verruilt voor de taak als porder. Elke morgen, zes keer per week, gaat hij voor dag en dauw erop uit om de arbeiders te wekken. Hij tikt dan met een lange stok tegen het vensterglas of tikt met zijn dikkere korte stok tegen het deur- of raamhout. Een vent uit één stuk, die weet wat hij wil, schrander en eerlijk als goud.

Het monotone geluid van de stampende motor maakt Taekele slaperig. Hij kan de verleiding niet weerstaan toe te geven aan de slaap.

Al is het maar om de tijd te doden. Eerst zal Enkhuizen aangedaan worden en dan? Ja, dan volgt Amsterdam!

Na het in zicht komen van de Oranjesluizen worden de passagiers onrustig, het einde van de reis nadert. Bij het scheepspersoneel neemt de bedrijvigheid toe, men ziet ze van voren naar achteren lopen, onduidelijk met welk doel. Een van de jongens brengt de werptrossen in gereedheid en loopt met een klein pijpje in zijn mondhoek rook uitblazend terug naar binnen.

De Oranjesluizen zijn in vergelijking met de sluizen in Friesland groot. Taekele weet dat in Amsterdam alles groter zal zijn, anders zal zijn.

De grote overkapping van het Centraal Station is vanaf het water gezien imposant, zo groot! Van onder de overkapping klinken fluitsignalen van een op stoom gebrachte locomotief.

Pluimen van rook vullen een deel van de overkapping en de trein zet zich langzaam in beweging. De rookpluimen worden gevangen door de hoge ruimte onder de overkapping, totdat de locomotief eronder vandaan rijdt, onder de dichtgezette opening heen en de rookpluimen de vrijheid krijgen. De pluimen gaan omhoog en verwaaien naarmate de trein meer vaart maakt en zij verder van de schoorsteen verwijderd raken.

Taekele staat met ontzag te kijken hoe zo'n grote krachtige machine zo'n lange aaneenschakeling van wagons kan voorttrekken.

Wat een kracht!

Langzaam rolt de trein over zijn tracé onder de overkapping vandaan in de richting van het oostelijk deel van de stad.

Het is tijd om aan te meren aan de steiger, die recht vanaf de kade het water insteekt. De passagiers maken zich gereed en pakken hun bagage. De zeezieke dame heeft zich goed herpakt en ziet er een stuk beter uit. Kleur op de wangen, het haar weer netjes opgestoken onder haar hoed. Een jonge zelfstandige vrouw, modieus gekleed, die zonder bezwaar de zware bagage onder haar arm neemt en zelfverzekerd de loopplank betreedt. Klaar om op te gaan in de levendigheid van de grote stad.

Ze meren bij Pier 2 aan. De een na laatste steiger aan de achterzijde van het Centraal Station. De plek waar de bootlijndiensten afmeren, het beurtvaartschipperscentrum van de stad.

De steigers liggen aan de Ruijterkade, waar alle bootlijndiensten naar diverse steden hun vaste plek hebben. Ze liggen haaks op de kade en steken een eind het water in.

De stroom passagiers loopt over de steiger richting de kade.

Op het einde van de steiger waaiert de stroom passagiers uit.

Taekele informeert waar hij naar toe moet en hij moet linksom langs het Centraal Station lopen, naar het Stationsplein en daar de tram nemen.

Hij is onbekend in de stad en waagt het er niet op om te voet naar zijn eindbestemming te gaan.

De wandeling naar het Stationsplein blijkt kort; onder het spoor door, langs het water, naar het plein aan de andere kant van het stationsgebouw. Aan die andere kant is het een andere wereld, een aanblik, die niet langer bepaald wordt door de indrukwekkende stationsoverkapping. Eenmaal onder het viaduct doorgelopen, zie je de weidsheid van wat tot paar decennia geleden onderdeel was van een open havenfront.